

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Olesya Salnikova Gilmore
THE WITCH AND THE TSAR

Copyright © 2022 Olesya Salnikova Gilmore
Translation rights arranged by the Jean V. Naggar Literary Agency Inc.
and Plima d.o.o.

All Rights Reserved

Translation Copyright © 2024 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05275-6

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Olesja Saljnikova Gilmor

VEŠTICA
i
CAR

Preveo Vladimir Nikolić

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2024.

PRVI DEO

„A što se tiče volšebnika i onih koji bacaju čini: ukoliko želite da zazivate ime Svetog Trojstva, ako pravite znak Hristovog svetog krsta, morate da se u potpunosti odreknete takvih ljudi.“

*Domostroj: zbornik moralnih pravila za uređenje
svakodnevnog života u vreme Ivana Groznog,
uredila i prevela Kerolin Džonston Ponsi*

PRVO POGLAVLJE

Kraj maja 1560.

Kad mi je sova sletela na rame, znala sam da tuga ne zaostaje mnogo za njom.

Sumrak nije imao drugačiji ukus, mada je na mom jeziku sparni prolećni vazduh imao gorčinu snežnih padavina. Ali je, čak i ovako duboko u ruskoj šumi, suton iskrvario u svetlo s nepodnošljivom ležernošću. Oblaci su obojili poslednje zrake sunca grimiznom bojom. Pa ipak, dan je istrajavao, zadržavajući one smrtnike koji su nameravali da pronađu put do moje izbuške.

Brvnara je stajala na kokošjim nogama, nije se njihala ili vrtela, ili čak šetkala tamo-amo, podjednako neprirodno nepomična kao i ja. Obično sam se vrpoljila od nestrpljenja, željna da se pojavi moja prva mušterija, da moj posao otpočne. Oko vrata mi se obmotala nelagoda, tiha kao zmija otrovnica.

Moja sova mogla je biti ovde samo da donese loše vesti. Kao njena ime-njakinja, Noć je dolazila samo u društvu tmine i senki. Tada su smrtnici dolazili sa svojim groznicama, kožnim infekcijama i otrovanim stomacima; s opekotinama od vatri koje su se prebrzo širile u njihovim skućenim, drvenim selima. Nisu mi prilazili na dnevnom svetlu, čak ni kada je slabilo. Ne, osim ako nisu donosili propast.

Noć me je fiksirala ćilibarskožutim očima. Zakreštala je dovoljno glasno da vrati u život lobanje na ogradi oko moje izbuške.

Ovde su, Ja. Njen glas, na jeziku kojim je govorila, odjeknuo je kroz moj um, postavši reči koje sam mogla da razumem.

„Već?“, upitala sam je na ruskom. Neko je dolazio. Neko dovoljno očajan da rizikuje da bude viđen. „Ko je to?“

Šta sam ja, tvoja sluškinja? Videćeš. Paperjasto krilo nestašno mi je očevalo obraz kad se Noć vinula u vazduh. Ali umesto da odleti u nebo, uletela

je u moju kolibu kroz otvorena vrata, ostavivši nekoliko sivoplavih pera za sobom.

Uzela sam jedno pero, posmatrajući ga. Moja sova nikada nije svojevoljno ulazila unutra, vrednujući otvoreno nebo i slobodu više od svega. Načuljila sam uši i sačekala bat prvih koraka. Čula sam samo pesmu cvrčaka i šuštanje lišća na povetarcu koji je zaduavao prema meni, uporan i čudnovato hladan. Mace su dolebdle s prastarih topola, skrasivši se na drvenim basamacima moje kolibe kao snežni nanos. A tek što sam ih očistila.

„Spusti se, Mala Kvočko“, rekla sam mojoj izbuški, a ona je poslušala, skupivši kokošje noge ispod sebe tako da je skoro ličila na običnu kuću.

Čvršće sam stegla metlu i s novim elanom počela da metem stepenike. Koliba se lecnula i odmakla, pošto je bila neverovatno golicljiva. Dva prozora s obe strane vrata prostrelila su me pogledom, a njihove crvene i plave rezbarije ozlojeđeno su se osvetlile.

„Budi mirna, Mala Kvočko“, rekla sam i nastavila da čistim, ali sam budno posmatrala šumu s druge strane lobanja.

Moja koliba stajala je na zelenom proplanku, okružena visokim, starostavnim drvećem. Ogromni borovi i omorike borili su se za prostor protiv izgladnelih ali tvrdoglavo otpornih breza. Hrastovi su stajali dostojanstveno, ekspanzivno, spremni da prenesu svoju snagu svakome ko bi ih uljudno zamolio. Paperjasta trava izrasla je do visine kolena, zamršena, a šumsko tlo bilo je bogato gljivama, divljim jagodama i ljubičastim laticama otpalim s muškati u cvatu. Iz tog haosa živih stvari iskoračio je neki krupni muškarac, sav u crnom, lica skrivenog šeširom širokog oboda.

Ukipila sam se. „Ko to ide?“

Čovek je zastao ispred ograde, nesumnjivo pokušavajući da utvrdi jesu li lobanje na njoj ljudske. „Da li je ovo izbuška Baba Jage s koščatim nogama?“

Privremeno zaboravivši na moju nelagodu, obrazi su mi se zajapurili od poznate srdžbe. Ne usuđuje se mnogo ljudi da me u lice nazove tim imenom. „Ovo je Jagina izbuška.“

Budalo, zamalo sam dodala. Da li ti izgledam kao babuskera? Nisam bila babuška koja leži pored peći u mukama poodmakle starosti i nemoći. Niti sam bila veštica, demon ili čuma. Ništa u vezi sa mnom nije bilo zaražno, demonsko ili matoro, izuzev pokoje srebrne vlasi u mojoj divljoj crnoj kosi. Otac mi je možda bio smrtnik, ali moja majka bila je boginja pre

nego što je hrišćanski bog došao u Rusiju. Zbog njene besmrtnosti, telo mi nije ostarilo ni dana više od tridesete i posle nekoliko stoleća provedenih na Zemlji. U sebi sam joj uputila molitvu zahvalnosti.

Čovek je nepomično stajao u mestu. Lice mu je bilo izaborano i krajnje obično, najvećim delom prekriveno žbunastom crnom bradom, kao što je trenutno bilo u modi. Nikakvo vidljivo oboljenje nije ukazivalo na propast. Njegova boljka je pak mogla biti unutarnje ili duhovne prirode, pa čak i ljubavne.

Obрни-okreni, bilo je najbolje da ga umirim, kao što sam imala običaj da radim s novim mušterijama. Oni koji su dolazili po pomoć nalazili su je u mojoj kolibi. Isceljenje je ispunjavalo prazne sate mojih dana, zaokupljalo mi ruke i um, davalo mi osećaj svrhe. Da sam mogla da živim među smrtnicima, da ih lečim i savetujem, to bih i uradila.

Ali to je sprečavala legenda koja me je pratila – legenda o Baba Jagi, izgrađena na lažima i animozitetu.

Uplašivši se da će čovek pobeći glavom bez obzira, naterala sam se da budem uljudna. „Te lobanje nisu ljudske“, tiho sam kazala. Taj deo mene neumorno se trudio da ubedi smrtnike da nisam Baba Jaga o kojoj su slušali, da ne jedem ljude. „Životinjske kosti štite od zla“, dodala sam. Blizu lobanja, čičak i kleka gusto su rasli kao zaštita od demona.

Sumnjičavo je zaškiljio tamnim očima kad je prišao bliže. „Gde je ona, ta Jaga?“

„Ja sam Jaga.“ Ko bi drugi mogao da bude?

„Pih! Dobra ti je šala, ženo!“, razgalamio se. „Doputovao sam čak iz Moskve da vidim *vedmu* i neću trpeti da se neko sprda sa mnom.“

Nisam se štreknula na reč *veštica*. Odavno sam se pomirila s tim. Ali zadrhtala sam kad je pomenuo prestonicu. Mada nikada nisam bila tamo, znala sam da je Moskva udaljena najmanje dan jahanja. Ko god da dolazi odatle, čini to kad njegove molitve ostanu neuslišene, kad smrtni vidari dignu ruke. Dolazi u dubinama oćajanja. Ali ovaj čovek nije oćajavao. Naprotiv.

„Po svemu sudeći“, nastavio je da prića, „Baba Jaga je, praktično, jednom nogom u grobu, toliko je matora. Deformisana, takođe, sa gvozdenim nosom i košćatim nogama, oćnjacima umesto zuba, sasvim ćelava. Ali ti, dovoljno mlada da mi budeš kćerka, tvrdiš da si glavom i bradom ta babuskera!“

Obrazi su mi buknuili. Ovom bandoglavom mužiku, ovoj ovde budali, nije palo na pamet da je to što je čuo bila najobičnija glasina. Zlonamerno izmišljena i puštena u svet da bi se svaka neudata, povučena žena svela na babuskeru ili vešticu.

„Preterujete, gospodine“, kazala sam ledenim glasom, zaboravljajući na strah ili svaki pokušaj uljudnosti. „Vi, koji ste u tolikoj nevolji da me tražite usred bela dana samo da biste me ismevali. Pa, daleko vam lepa kuća.“ Čvršće sam stegla metlu i obrnula se na peti prema kolibi, spremajući se da joj kažem da ustane i ponese me sa sobom.

„Čekajte“, reče čovek. Očajanje mu se ušunjalo u glas. „Ako odista zborim s onom koju tražim, onda mi namera nije bila da vas uvredim...“

„Svejedno, najbolje je da krenete svojim putem...“ Morala sam da se okrenem; to je bilo jače od mene. Sad je očajavao; lice mu je prebledelo kao kreč ispod brade.

„Molim vas...“ Podigao je ruku kao da želi da me povuče nazad. „Nemojte da kažnjavate moju uzvišenu gospodaricu zbog moje neukosti.“

Namrštila sam se. „Vašu gospodaricu?“

Čovek je dostojanstveno klimnuo glavom. Pogledao je ka šumi i zviznuo toliko jako da je to zatreslo krošnje topola iznad nas. Grudvice maca pale su na stepenike kolibe.

Jedva da sam primetila. Na čistokrvnoj, beloј kobili koja je izašla iz drveća, sedela je neka figura s kapuljačom, elegantna kao što samo gospa plemenitog porekla zna da bude. Pogled mi je privukao raskošni baršun njenog plašta boje kajmaka, obrubljen krznom, što je bilo neobično, s obzirom na toplo vreme; mali prsti ukrašeni prstenjem stezali su dizgine. Skidanje kapuljače otkrilo je krunu optočenu krvavocrvenim rubinima, a zatim i lice ispod, mršavo i usukano, hladno kao mermer.

Mada su prošle godine otkako smo se poslednji put videle, svuda bih je prepoznala. To je bila Anastasija Romanovna Zaharjina Jureva – carica i žena cara Ivana IV od Rusije. Ali šta je ona radila ovde? Ništa manje od katastrofe nije moglo da podstakne caricu da rizikuje svoj ugled tako što će potražiti ozloglašenu vešticu.

Uistinu, bila je puka senka devoјke rumenih obraza koja je došla u moju izbušku pre više od jedne decenije, na pragu veličanstvenosti, kad ju je nekoliko dana delilo od svadbe koja će je katapultirati u plemićki stalež. Guja

nelagode zategla mi se oko grla. Ta devojka je nestala. Preda mnom je stajala avet s jednom nogom u grobu. Današnji dan ipak je doneo tugu. Videla sam da je caričina situacija ne samo katastrofalna – život joj je bio u opasnosti.

DRUGO POGLAVLJE

Ostavivši čuvara na straži napolju, uvela sam caricu u mračnu utrobu moje kolibe. Mala Kvočka bila je naviknuta na dolaske i odlaske mušterija i obično se pristojno ponašala, ostajući nisko do zemlje da nikoga ne bi uplašila. Na brzinu sam upalila nekoliko zdepastih sveća od voska. Miris zagorelog meda ispunio je vazduh kad sam se okrenula ka mojoj carskoj gošći, progutavši knedlu.

Njene suze su se osušile, a u njenim praznim smeđim očima pojavio se jezivo tup izraz. Gde su nestale zlatne mrljice, dosetljivost, nekarakteristična toplina za osobu njenog društvenog položaja? Njena nekadašnja životnost je presahla. Suknje su joj zašuštale kao suvo lišće kad se skljkala na hoklicu koju sam joj ponudila, sa umornim, poraženim uzdahom nekoga ko ne želi nikada više da ustane.

Nekoliko tumarajućih kokošaka zakokodakalo je pod mojim nogama. Noć je zahukala iz senovitog ćoška kolibe. Carici je sve to – ja sama – verovatno izgledalo necivilizovano, pa čak i ogavno rustično.

Ali je samo kazala: „Prošli su meseci. Lekari ne znaju šta mi je. Ali ja znam.“ S mukom se iskobeljala iz plašta. „Umirem.“

Letnja haljina zvonastih rukava sa cvetnim desenom vukla ju je nadole kao da je natopljena morskom vodom. Niz kičmu su mi skliznuli žmarci jeze, bezmalo me podstakavši da pitam caricu koliko haljina nosi. Za bogate žene bilo je uobičajeno najmanje tri, ali bilo je jasno kao dan da je ne muče haljine.

Na čelu je imala graške znoja, crvenilo oko očiju i usta, iako se na njevoj koži nisu videli čirevi i otoci neke pošasti ili kuge. Unutrašnja neuravnoteženost bila je moguća, ali nju je bilo najteže izlečiti. Neka boljka uma ili duše? Sagnuvši se ispod svog bilja i cveća koji su visili sa kosog krova,

prešla sam preko sobe do gvozdеног kotlića koji se krčkao na vatri koja se nikada nije gasila. Gvožđe je posedovalo mistične i zaštitničke moći.

„Prošlo je izvesno vreme otkako si me posetila“, rekla sam polako, odgurnuvši ljubičasti buketić cvetova lavande. „Trinaest godina?“

„Posle venčanja, ja...“

„Čula sam da venčanja nagrízaju vreme kao moljci. A posle toga? Godinama sam brinula o tvojoj porodici. Bilo je pravo otkrovenje da ste me ti i tvoja majka zaboravile.“ Sagla sam se iznad kotla i kutlačom sipala vrelu vodu u činiju napravljenu od kosti. Vodena para zapahnula mi je lice, zapupreno od ogorčenosti. Ili možda razočaranja.

Kako bi se velika boginja Mokoš osećala povodom takvog zapostavljanja? Pomislila sam na moju voljenu mati, zaštitnicu žena – njihovih poslova i sudbine, rođenja njihove dece. Pogledala sam drvenu konjsku glavu iznad kazana, njen simbol.

Mi pružamo pomoć bez obzira na povređenu sujetu, jednom mi je kazala. *Ponos je iluzija i put do visokoumlja. Bogovi mogu biti krivi za to, Jago, ali ne i ti.*

Ali tada su ljudi poštovali naše bogove, prastare bogove rođene iz vaseļjene. Iako Mokoš nije pričala o tome, legende govore da je pomogla u stvaranju zemlje s Perunom, vrhovnim bogom i gospodarom nebesa, i mnogim drugim bogovima pride. Perun je iskovao nebo svojim munjama, Mokoš je rodila zemlju. Njeno vreteno izatkalo je tkaninu čovečanstva, nit po nit, ženu po ženu, život do smrti, jedno pokolenje za drugim. Ona je bila Mati Zemlja, majka svih živih bića i moja majka.

Naposletku, smrtnici su počeli da se klanjaju hrišćanskom bogu. Iako su neki verovali u stare bogove i Njega istovremeno, sumnjala sam da je carica jedna od njih, budući da je živela u središtu pravoslavne hrišćanske vere u Rusiji. Ipak, pre njenog uspona na dvoru, dobrovoljno se koristila onim ograničenim talentima koje sam nasledila od Mokoš.

„Ja sam te učinila caricom“, rekla sam. „Ja sam dala tvojoj majci biljke i amajlije koje su podstakle dvor da obrati pažnju na kćerku mrtvog aristokrate. Ili si zaboravila?“

Carica je zurila u moje previše svetle plave oči, u moju neupletenu kosu i nage, pocrnele ruke. Prekrivale su ih slike tetovirane u moju kožu – sunca

i meseca i zvezda, živih bića. Možda je pretpostavila da su nokti i zubi na opasaču moje tunike bili ljudski.

Na moje iznenađenje, odgovorila je: „Sećam se. Dabome da se sećam.“ Onda je ustala sa hoklice i klekla ispred mene. „Jagusinka, ne bojim se smrti. Bojim se onoga što bi se desilo caru i mojim sinovima, a naročito našem nasledniku, careviću Ivanuški, ako umrem. Očajnički mi je potreban tvoj savet.“ Glas joj je bio tih, bremenit emocijama.

Vrelina mi je napustila lice. Toliko je ličilo na nju da se ne plaši za sebe već za druge. Kolale su glasine da je brak ukrotio carevu urođenu nasilnu narav, da je njegova carica obuzdala njegove najgore nagone. Njena inteligencija i vera su ga usmeravale. Ako bi se njoj nešto desilo, ne bi patili samo njeni sinovi, već Majčica Rusija.

„Dajem ti savet, zar ne?“ Ovo sam izgovorila zajedljivo, ali s tračkom vedrine u glasu. Nisam dugo ostala besna. Takođe, sećala sam se ne Anastasijinog zapostavljanja već *nje*. Majka je bila u pravu. Ovde nije bilo reči o mom ponosu, koliko god on možda bio povređen. Ovde se radilo o ruskoj carici, o Anastasiji lično, devojci koju sam poznavala.

U jedinoj prostoriji kolibe, sto od hrastovine naslanjao se na prozor pored ravne peći ozidane ciglama gde sam pripremala napitke i meleme, vršila obrede, kuvala obroke, pa čak i spavala.

Pokazala sam joj rukom da priđe i naredila da stavi žičane rašlje iznad činije s vodom na stolu. Ali, kad je to učinila, rašlje se nisu promeškoljile, što je ukazivalo na to da nije bolesna u umu ili duši.

Pogled mi je pao na police u zadnjem delu kolibe. Ugibale su se pod težinom životinjskih lobanja, koža i perja; balsama i melema izrađenih u kućnoj radinosti; bočica s kosom, očnjacima i kandžama. Odjednom, nešto je zazveketalo na jednoj polici – rog jednoroga, koji zapravo nije bio uzet od jednoroga već od ostataka mamuta. Pobogu, to je bilo to! Mala Kvočka ponekad je znala moje stvari bolje od mene. Zahvalila sam joj šapatom i istog trenutka kazala carici da ga uzme i stavi na grudi.

Učinila je to s detinjastom strepnjom, ponovo postavši mlada devojka iz minulih godina, koja mi je stavila venac od belih rada na glavu, dok mi je osećaj pripadanja grejao srce zajedno s njenim osmehom. Nije imala još ni trideset i bila je premlada da priča o umiranju.

U retkom ispoljavanju nežnosti, uhvatila sam je za prste i promrmljala joj nekoliko reči ohrabrenja. Onda sam stavila hlepčić od pčelinjeg voska u činiju i, pored njega, belo jaje i krivi bodež.

Kapljice vlage skliznule su niz rog. Slonovača je potamnela do boje oniksa.

Kao što sam se i bojala. „Otrov“, jedva sam uspjela da šapnem.

Carica je ciknula i ispustila rog. Pao je na sto uz zveket, ispuštajući pramičke dima. „Ko bi želeo da me otruje?“

„To ne mogu da kažem“, odgovorila sam. „Ali moramo da izvedemo ritual da izvučemo otrov...“

„R-ritual? Bože, pomozil!“ Carica je zgrabila krstić koji joj je visio oko vrata i promrmljala nekoliko reči. Onda se prekrstila. Jednom, dva, tri puta.

To me nije šokiralo. Moje mušterije pominjale su pobožnost carskog dvora, konkretno, caričinu pobožnost. „Taj ritual izvući će otrov iz tvog tela“, objasnila sam, „bez ikakvih kletvi ili uroka, molitava Satani ili njegovog obožavanja, ili bilo kakvih sličnih zala.“

„Oh!“ Ruka joj se zaustavila usred pokreta. „U... redu.“

Vešt ubod sečivom i njena krv potekla je u činiju. Rekla sam joj da legne na podne daske, gde sam je pokrila belim čaršavom radi zaštite. U činiju sam dodala žumance i strugotine od roga jednoroga. Pčelinji vosak zarobio je oboljenje, jaje je obnovilo život, a kost omogućila obredu da bude uspešan. Sve je bilo obavljeno brzo i efikasno, budući da je trovanje bilo poznata boljka, prouzrokovana ili pokvarenom hranom ili zavidnim komšijama.

Noć je pogasila sveće, ostavivši samo traku plave svetlosti u kolibi, pošto je mesec izašao dok smo razgovarale.

Obišavši tri puta sa činijom oko carice, počela sam da napevam neke reči, sve na ruskom, većinom besmislene. Nisu te reči bile bitne, već namera iza njih. Usredsredila sam se na obred, na to da joj bude bolje, da se zaceli. Pčelinji vosak u činiji vukao me je ka carici, ali sam ukopala pete u pod i odbila da se pomerim. Osetila sam uzvratno privlačenje njene boljke dok je, malo-pomalo, vosak izvlačio otrov iz njenog tela. Ispod belog čaršava podigao se oblačić crnih čestica.

Pažnja mi je ostala usredsređena na caricu, a moje pojanje pojačalo se u glasnoći i žestini, dok su se crne čestice kovitlale kroz kolibu. Osetila sam kako se Mala Kvočka grči ispod mene, ukopavajući kokošje noge u zemlju.

Jedan prozor se razbio, a vetar je nagnuo unutra sa žalobnim urlikom. Moje dragocenosti su zazveketale, kazan je zaškripao, a kokoške su prestrašeno zamahale krilima.

Ali ja nisam skidala pogled sa carice, nadajući se, moleći da je ritual uspeo.

Vetar se utišao do šapata, milujući moju голу kožu kao dodir neke nevidljive osobe koji leđi krv u žilama. U vazduhu se osećao jedva primetan miris snega. Mala Kvočka se učutala i umirila s kokoškama.

Oči Noći pronašle su me u tami. Klimnula je kljunom prema činiji koja je stajala iznad nepomične carice. *Zar nećeš da pogledaš?*

Odmahnula sam glavom. „Pričekajmo još malo.“

Ukoliko je masa u činiji apsorbivala crne čestice, otrov je bio izvađen iz carice. Ako nije, moraćemo da ponovimo ceo obred. Ponekad, u oslabljenom telu nakupilo bi se previše otrova da ga pčelinji vosak izvuče odjednom, ili uopšte. *Ne. Čekaj, Jago.* Trebalo je vremena da masa apsorbuje otrov kako treba.

Noć je zamahala krilima. *Samo bogovi znaju odakle ti toliko strpljenja.*

„Onda je dobro što ja izvodim obred, zar ne?“ Namignula sam.

Dok je Noć opet palila sveće, cokćući jezikom u neodobravanju, ja sam probudila caricu.

Odvela sam je do stola, sa osmehom ohrabrenja i činijom brusnica i kiseljakom od meda – da vrati snagu izgublenu tokom obreda. Furuna mi je grejala leđa kad sam sela na klupu preko puta nje sa svojom šoljom. Standardni obredi poput ovoga nisu mi oduzimali mnogo snage, ali je bilo prijatno sest i popiti nešto vrelo i slatko.

Ali ko je bio njen trovač? Iako sam mogla da utvrdim vlasnika neke čarolije, bio mi je potreban trag magije da bi kontračin to mogao da uradi. Zato su trovanja komplikovana; otrov sam po sebi nije magija, zbog čega je teško magijom identifikovati trovača. Moralo se pribeći dedukciji. Morale su se skupiti činjenice, a život na dvoru pažljivo proučiti.

„Vaše veličanstvo...“

Carica je stavila ruke na moje. „Nema potrebe za formalnostima, Jago.“

Čak i bolesna, nastojala je da me umiri i uteši. Ali moja glava bila je previše puna njenog nepoznatog trovača, tog potencijalnog ubice. „Kako je car, Anastasija Romanovna?“

Uprkos bledilu njenog lica, obrazi su joj se zarumeneli i nasmešila se. „Oh, Jago, moj gospodar muž i dalje je lud za mnom. Naša ljubav je prava.“

Da li je to zaista bila prava ljubav? Neki su govorili da je prava ljubav kad vam je neka osoba potrebna kao vazduh, kad jedno od drugog ne tražite ništa osim blagonaklonosti. Možda je to bila puka slučajnost, brak po volji bogova. Kad sam osetila njenu žaoku u sopstvenom srcu, shvatila sam da prava ili ne, puka slučajnost ili ne, ljubav ne traje. Gasila se kao svetlost sveće, goreći sve slabije i slabije, da bi na kraju zgasnula. Ali ne bez plaćanja ceha. Nisam joj verovala, naročito ne kod nekog cara. Vladari su imali običaj da se ratosiljaju svojih suprugaa, ako ni zbog čega drugog a ono zbog raznovrsnosti.

„Ne ljuti se na tebe?“, upitala sam, otpivši gutljaj kiseljaka.

„Zašto bi? Rodila sam mu dva zdrava i prava sina, molim se za njega svakodnevno – ne, svakog sata, pratim ga na hodočašćima po Rusiji, pešice, i brinem za njegov narod isto kao što brinem za njegovu decu...“

„Dobro.“ Odgurnula sam u stranu zlu slutnju koja me je žacnula na pomen Ivanovog imena, iako ga nikada nisam upoznala.

„Zar ti ne želiš supruga, Jago? Porodicu?“ Carica je pogledom obuhvatila moju kolibu, sa izrazom sažaljenja, a ja sam osetila da je Mala Kvočka jedva primetno zadrhtala. „Nema ničega boljeg u ovom životu nego voleti nekoga.“

Umesto na romantičnu ljubav, pomislila sam na moju voljenu mati.

Prošle su stotine godina otkako sam je videla poslednji put, dugo pre osvita ovog novog milenijuma, kao devojkaa od petnaest godina. Stajale smo na verandi kolibe, ne naše, a po licu su me prskale prljave kapljice s ledenica na nadstrešnici dok se martovski predeo otkravljivao svuda oko nas.

Majčine oči boje lešnika bile su crne na mesečini. „Ostani i dovrši posao, Jago. Potrebna si bolesnim bebama.“ Pomilovala me je po obrazu. Uvojak kose pobegao je iz njene duge, guste pletenice, boje izgorelog žita. „Videćemo se večeras kod kuće.“ Poljubila me je u čelo, a onda sam videla samo njen ogrtač koji je lepršao za njom, grimizan kao prosuta krv.

Je li znala da je to poslednji put da se vidimo? Ujutro, kad sam se vratila u selo smrtnika gde smo živela zajedno od mog rođenja, uvidela sam

da su naše selo i naša izba spaljeni, s dovoljno dokaza da me ubede da je ona bila unutra. Biti besmrtnan nije značilo biti nepobediv. Požar je uništio ne samo jedini stalni dom koji sam ikada poznavala već svaku sigurnost, familiju i sreću.

Vrativši se u sadašnjost, srce me je zbolelo od nepodnošljive praznine. Potisnula sam taj osećaj, odlučno zavrtevši glavom. Carica je govorila o drugačijoj vrsti ljubavi. „Kao žena, voleti nekog muškarca isto je kao pripadati mu, biti njegovo vlasništvo“, rekla sam. „Brak nije obred s kojim sam upoznata, ali, ako su muževi kao ostali muškarci, onda samo guše.“

Carica je otpila gutljaj kiseljaka. „Ne ako nađeš pravog muškarca.“

„Moja nezavisnost previše je dragocena“, kazala sam, preoštro, pa iskapila ostatak kiseljaka.

Ali šta je nezavisnost? Da budem sama sa sobom? Ne. Osim očigledne komplikacije što bih nadživela svakog smrtnog muža, to je bila sloboda da jasno vidim, da odista pripadam samoj sebi. Bolje je da se pomirim sa ovakvim životom, s *mojim* životom, nego da težim životu koji je izvan domašaja besmrtne i slobodnomisleće žene kao što sam ja. A nisam bila sama. Imala sam Malu Kvočku i Noć, kao i svog vuka, Dana, i moje kokoške.

Klimnula sam glavom, završavajući razgovor o tome, pa ustala da proverim masu u činiji.

Prsti su mi se tresli kad sam pogledala unutra. Ali pčelinji vosak i žumance bili su crni kao ugalj; to je značilo da je bila izvađena smrtonosna doza otrova, da je caričino telo zasad bilo pročišćeno. Pogledavši konjsku glavu, u sebi sam izgovorila molitvu zahvalnosti majci – iako je odavno bila mrtva, još sam joj se molila. Onda sam ubacila masu i beli čaršav u peć. Njihov pepeo kasnije ću iskoristiti za privremenu amajliju protiv otrova, da bih zaštitila caricu od daljeg trovanja pošto napusti moju kolibu.

Ponovo sam sela za sto. „Ko je nov na dvoru?“

„Mnogobrojni boljari“, reče neodređeno carica, govoreći o vladajućoj eliti koja je vodila poreklo od starih plemićkih porodica i po rangju bila tik ispod kneževa.

„Postoji li neko nov ko je blizak caru?“

„Da.“ Carica je napućila usne. „Jedan boljar, po imenu Konstantin Bujanovič.“

Isprva, ime koje je izustila bilo je samo obična reč. Onda me je šćepalo za gušu, zamalo me nateravši da se zagrcnem. „Bujanovič? Kao od Bujan? Bez porodičnog prezimena?“

„Ako ga ima, ja ga nikada nisam čula.“

Zavalila sam se unazad, a toplina peći odjednom je postala nepodnošljivo vrela. Kako je to moguće?

Bujanovič, ili *Bujanov sin*, bilo je pametno prezime, koliko to mogu biti izmišljena prezimena. A bilo je izmišljeno. Ne zna mnogo ljudi za to mesto, iako je jedan prosveteni pesnik napisao baladu o neuhvatljivom ostrvu u nekom nepoznatom okeanu, koje se pojavljuje i nestaje s plimama. To ostrvo pripadalo je Koščeju Besmrtnom – biću koje je odvojilo svoje srce i dušu od tela i sakrilo ih u iglu sakrivenu u nekom jajetu. Neka patka pojela je to jaje, a zec je pojeo tu patku. Zec je bio zakopan u gvozdenu kovčegu u nekoj zemlji koja nije sa ovog sveta. Sve dok mu je duša bila bezbedna, Koščej nije mogao da umre.

Naravno da se Koščej sakrio iza imena Konstantin Bujanovič. Zamislila sam kako sada izgleda, njegovu crnu kosu do ramena, njegove tamne oči koje sevaju od strasti, laskavo visoke jagodice... Izgleda li isto? Da li je to bitno? Bio je na dvoru, uprkos njegovim obećanjima da će biti što je moguće dalje od njega.

Jer nas dvoje smo se odavno poznavali – kao suparnici i ponekad prijatelji, a jednom čak i ljubavnici, samo jedanput, neka mi bogovi oprostite – i oboje smo obećali da ćemo prestati da se mešamo u ljudske poslove.

„Da li ga poznaješ, Jago?“ Carica me je pomno posmatrala. „Ja... Njegove bore toliko su jasne, tako duboke da sam ubeđena da nagoveštavaju zlodela.“

Mogla sam da zamislim onaj osmejak koji ih je urezao na njegovo lice. Kad se hvalisao o udvaranju jednoj verenoj ženi: „Sve da dobijem našu oplkladu, mila moja, ljubavi moja, živote moj.“ Kad je, „zbog našeg izazova, mače moje, mačkice moja“, nahuškao dva kneževska rođaka jednog protiv drugog, tako da su obojica želeli krunu više od samog života. Ako ta dela i nisu bila izuzetno zla, ipak su izazvala tugu. A ako je Konstantin Bujanovič bio na dvoru, spremale su se nepodopštine.

Izvadila sam pregršt ritualnog pepela iz peći, objašnjavajući carici da će je, ako namaže kožu njime, privremeno zaštititi od njenog trovača, iako će ta amajlija s vremenom izgubiti dejstvo. Namazala sam joj pepeo na čelo,

iznad grudi, na stomak. „Izvini što sam ti upropastila tu divnu haljinu, Anastasija Romanovna“, kazala sam joj sa iskrenim žaljenjem. „Ali jutro je pametnije od večeri. Sada moraš da ideš.“

Nije se ni mrdnula. „Trebalo bi da brinem zbog Konstantina Bujanoviča?“

Trebalo li? On nikada nije ubio nevinu osobu. Međutim, prekršio je naš dogovor tako što se ponovo umešao ne samo u ljudske poslove već ni manje ni više nego u carske.

„Čuvaj ga se“, rekla sam, pažljivo birajući reči.

„Mogla bi da pođeš sa mnom...“ Crvenilo joj je buknilo u obraze.

„U Moskvu?“ Zvonko sam se nasmejela. „Oh, draga moja Anastasija Romanovna, moje mesto je u šumi. Kako bi uopšte mogla da objasniš caru moje prisustvo?“ Međutim, srce mi je zaigralo. Društvo. Razgovor. Biti zaista potrebna.

„Ti si draga porodična prijateljica, Jago. Zato pusti mene da brinem o svom suprugu.“

Puls mi se usporio dok je njena ideja postajala stvarnija. Na početku milenijuma, dok sam živela u spoljnom svetu, nije bilo gradova, jedva ikakvih kraljevskih dvorova, nije bilo Rusije, već samo njena prastara preteča, Stara Rus, knez po imenu Vladimir, a nova vera s novim bogom odolevala je u selima. Ako bih napustila svoju šumu, bila bih slična nekoj smrtnoj starici, tikva bez korena i bolesna u srcu, koja čezne za davno prošlim vremenima. Kad sam bila Mokošina kćerka, a ne veštica; kad su me ljudi obožavali, umesto da me nazivaju babuskerom Baba Jagom.

Ali caričin trovač jamačno će opet pokušati da je ubije ako ne budem tamo da ga sprečim. Šta će onda biti s njom? Šta će biti s Majčicom Rusijom?

„Razmisliću o tome“, rekla sam naposletku.

Ne sećam se kad sam upoznala Anastasiju. U tim danima često je pratila svoju majku, Julijanu Ivanovnu, kad su toj boljarskoj ženi bile potrebne moje amajlije i obredi. Za razliku od većine mojih mušterija, Julijana Ivanovna dolazila je usred bela dana, dok je njen muž bio zauzet, a ona je uspevala da pobegne svojim pratiljama.

Sećam se kad sam prvi put shvatila da je Anastasija predodređena za velike stvari.

Bilo je to jednog snežnog dana u januaru 1547, vedrog i strahovito hladnog, a nebo je bilo obojeno nijansama lavande i ružičaste, što je bio znak brzonogog sutona. Julijana Ivanovna povela je Anastasiju sa sobom. Majčine tamne oči caklile su se od uzbuđenja. „Veliki knez Ivan krunisao se za cara! On je gospodar čitave Rusije!“, kazala je umesto pozdrava.

Zadrhtala sam. Titula cara imala je nov stepen apsolutne moći i nije ranije korišćena.

„Svi se pitaju ko će biti nova carica, jer naš car treba da se oženi.“ Ostavivši kćerku napolju na hladnoći, Julijana Ivanovna ugurala nas je u moju kolibu.

Dok je Julijana Ivanovna pričala i pričala, pogledala sam kroz prozor u Anastasiju. Njena nepokrivena kosa zablistala je kao zlato kad je iskrenula glavu ka bledom suncu. Odjednom, neki čovek, moja mušterija, pojavio se na ivici proplanka u zimskom kaputu i filcanim čizmama valjenkama.

Spremila sam se da iskočim napolje. Ne bi valjalo da jedna od najstarijih ruskih porodica bude viđena s vešticom. Takođe, budući vlastelinka plave krvi, Anastasija nije imala nikakvog dodira sa spoljašnjim svetom ili muškarcima. Međutim, devojka se s lakoćom obratila tom čoveku, iako nisam mogla da čujem šta mu je rekla. On se nasmešio, vidno ushićen, a onda joj se duboko naklonio. Onda se pojavila neka žena sa šalom, još jedna mušterija, pa druga i treća, sve dok se svi oni nisu okupili oko devojke. Svi su nosili pohabanu odeću, svi su imali bore tuge i patnje uklesane na licu, svi su bili običan narod. Međutim, uprkos bolu koji su doneli do mojih vrata, smešili su se pa čak i smejali, osećajući se lagodno u njenom društvu, mada su bili inferiorni u odnosu na nju u pogledu porekla, položaja i bogatstva.

Moje čuđenje pretvorilo se u nevericu kada je Anastasija skinula svoju raskošnu bundu. Dala je bundu i odgovarajući krzneni muf prvom čoveku, a onda otkopčala kragnu i manžetne, optočene biserima, pa ih pružila ženi koja je stajala pored njenog lakta. Zatim je skinula zlatnu ogrlicu i minđuše, pa srebrne narukvice, ostavši da stoji samo u sarafanu boje slonovače. Seljani su klekli ispred njenih stopala kao da im je majka a oni njena deca, pa je svakome od njih nežno položila ruku na glavu.

U tom trenutku nije bila devojka, već žena. U tom trenu nije mi se samo sviđala – a jeste mi se sviđala – već sam je poštovala.